

Atos Wirtanen

Lenin och Finland

(Ur *Lenin och den nordiska arbetarrörelsen*, 1970)

Från 1809 fram till Oktoberrevolutionen 1917 var Finland en del av det ryska väldet. Precis som i många andra delar av Tsar-Ryssland uppkom det oppositionella och nationalistiska strömningar, som strävade efter nationellt oberoende. För den ryska arbetarrörelsen fick därför den nationella frågan av stor betydelse och rätten till nationellt självbestämmande blev en viktig del av dess program. . Därför är det ganska naturligt att Lenin visade Finland speciellt intresse. Finland spelade också stor roll för Lenin personligen månaderna före Oktoberrevolutionen (under reaktionen juli-september höll sig Lenin gömd i Helsingfors).

Lenins liv och verk är i mer än ett avseende nära förknippat med Finland. Dels har han åtminstone 26 gånger korsat den finländsk-ryska gränsen och vistats underjordiskt cirka två år i storfurstendömet — under revolutionsåren 1905-1907 och ånyo 1917 — dels har han spelat en prononcerad roll i försvaret för Finlands autonomi och självständighet. Härom är inte alltför mycket bekant, inte ens i Finland. Lenins biografier tiger för det mesta härom, troligen främst på grund av begränsat källmaterial. I bokform togs detta ämne upp av den kända social-folkdemokratiska riksdagsledamoten Sylvi-Kyllikki Kilpi, efter kriget under många år ordförande i Samfundet Finland—Sovjet-Unionen. I sin endast på finska utgivna bok *Lenin ja suomalaiset — Lenin och finnarna* —, vars första upplaga utkom 1957, en andra utvidgad upplaga 1968, har hon lämnat viktiga bidrag till kännedomen om Lenins kontakter med många finländare och de finländska problemen. 1969 utkom ett urval finländska minnesanteckningar om Lenin, redigerat av Tuure Lehén, efter inbördeskriget 1918 såsom flykting länge politiskt verksam i Moskva. Ryska författare har likaså ägnat ämnet uppmärksamhet. Nikolai Kondratiev har skildrat de dramatiska händelserna 1917, och Gennadi Fisch har berättat om händelser med anknytning till Lenin i Finland. I denna studie skall i yttersta korthet Lenins relationer till Finland och hans insatser under kampen för landets frihet och självständighet kartläggas och belysas för svensk publik.

Lenin ägnade nationalitetsfrågorna speciell uppmärksamhet. Såsom marxist bedömde han nationalitetsproblemet i Kommunistiska manifestets anda, i anslutning till II. Internationalens deklaration på London-kongressen år 1896, där nationernas självbestämmanderätt erkändes som ett uttryck för den proletära internationalismen. På Rysslands Socialdemokratiska Arbetarpartis (RSDAP) andra kongress i Bryssel—London år 1903 accepterades hans formulering om nationernas självbestämmanderätt i partiprogrammets 9. paragraf. I många tal och artiklar, ofta i polemik mot avvikande tendenser inom II. Internationalen, klarlade han den 9. programpunktens anda och mening: varje nation tillerkändes rätten till nationell frihet och självständighet. Inte i syfte att isolera de nationella kollektiven men för att närma nationerna till varandra och för att stärka samarbetsmöjligheterna mellan arbetarklassen i de olika nationerna i jämlikhetens anda. Detta var speciellt viktigt ur rysk synpunkt, då ju tsar-Ryssland utgjorde ett mångnationellt imperium, där den ledande nationaliteten, storryssarna, utgjorde 43 procent av befolkningen och ändå utövade nationalistisk dominans över folkmajoriteten, de många mindre nationaliteterna.

Under tre olika tidsskeden ägnade Lenin ett skärpt intresse åt de nationella frågorna: under åren före och i anslutning till andra ryska partikongressen år 1903 (särskilt i samband med den

tsaristiska förryskningspolitiken från och med februarimanifestet år 1899), under åren före och under första världskriget (1909-1917) samt under skedet för Sovjetunionens grundläggning åren 1922-23.

Självbestämmningsrätten fick i Lenins tolkning en aktuell konkretion för Rysslands del. Han hävdade, att de ryska socialdemokraterna borde erkänna Polens obetingade rätt till självständighet, inte för att fjärma de ryska och polska arbetarna från varandra men för att underlätta och effektivisera samarbetet mellan dem i kampen mot tsarismen och för socialismen. Han tänkte sig likaledes, att Finland skilde sig genom sin historia och sin samhällsliga status i så hög grad från det övriga Ryssland, att dess självständighet var naturlig och att ett närmande och samarbete mellan Rysslands och Finlands folk just därigenom skulle underlättas och befordras i den socialistiska internationalismens anda. Han hävdade samma rätt för de övriga till tsarriket hörande folken men räknade med, att socialisterna i dessa länder förr eller senare skulle föredra en federation eller union med de övriga nationaliteterna. Han avvisade strävandena till nationell eller nationalistisk isolering såsom stridande mot arbetarklassens intressen och oförenliga med den socialistiska internationalismen.

Man kan säga, att marxismens nationella teori i Lenins utformning och tolkning fick en praktisk tillämpning och bekräftelse genom hans kamp för storfurstendömet Finlands grundlagsenliga autonoma rättigheter, genom erkännandet av Finlands självständighet den 31 december 1917, genom fördraget med den röda regeringen, Finlands Folkkommisariat i februari—mars 1918 och genom fredsfördraget i Dorpat med det borgerliga Finland år 1920.

Tidiga kontakter

Lenins sannolikt första direkta kontakter med en finländare skedde i den avlägsna sibiriska byn Sjusjenskoje vid en biflod till Jenisej långt upp mot Mongoliets gräns, Lenins deportationsort åren 1897-1900. Någon tid efter Lenins ankomst till byn anlände metallarbetaren Oskar Engberg. Han var född i Viborg och hade redan som barn med familjen flyttat till Petersburg, där hans far var anställd vid Putilovska-fabriken. Oskar Engberg kände genast igen Lenin, vars tal han åhört vid fabriksmöten. Engberg hade deporterats på grund av aktiv strejkagitation. Han blev Lenins och dennes hustru Krupskajas deportationskamrat de närmaste åren. Han var då socialdemokrat — liksom senare i Finland och hörde bl.a. till undertecknarna av den av Lenin utarbetade protesten mot manifestet Credo, som en del bernesteiniskt orienterade ryska socialdemokrater kort förut utfärdat.

Oskar Engberg var född år 1874. Han var finlandssvensk. Han genomgick svensk folkskola i Petersburg, lärde sig ryska som barn, senare tyska och på äldre dagar förkovrade han den finska han som barn stiftat bekantskap med i Viborg.

På tämligen goda grunder kan man anta, att Lenins bekantskap med den politiskt intresserade Engberg gav honom informationer om den finländska synen på den nya politik visavi Finland som tsarmakten inlett efter generalguvernör Bobrikovs utnämning 1894 och som genom februarimanifestet 1899 tog formen av en målmedveten förryskningspolitik i strid med den autonomi, som deklarerades av Alexander I vid Borgå lantdag år 1809 och som de ryska tsarerna besvurit — även Nikolai II vid tronbestigningen 1894. Finlands grundlagar sattes ur spel och dess rättigheter desavouerades ända till oktoberrevolutionen 1917.

I den leninska familjen fanns svenskt påbrå. Genom sin mor räknade han både tyska och svenska anor — han var en av ättlingarna till guldsmeden Karl Fredrik Öhrstedt, som på 1700-talet från Uppsala flyttade till Petersburg. Hans ett år yngre syster Olga, som 1891 avled i Petersburg, hade bl.a. lärt sig svenska för att vinna inträde vid universitetet i Helsingfors. Den planen måste hon uppge emedan kunnighet också i finska då krävdes av de studerande vid Helsingfors-universitetet.

Oskar Engberg berättade först efter kriget, då friare förhållanden inträtt, pittoreska detaljer om

sitt samliv med Lenin och hans familj åren 1897-1900 i Sjusjenskoje. År 1937 besökte han Moskva och träffade Krupskaja i Kreml, som då, nästan 70-årig, ännu hade mycket livliga minnen från de gemensamma sibiriska åren.

Uttalanden under ofärdsåren

Lenins aktiva intresse för Finland och de finländska problemen kom till uttryck redan i seklets början. Mer än en gång tog han till orda i Finlands sak. Bekant är hans brev i april 1901 till Hj. Branting, där han bad om hjälp för kontakt med någon finländsk socialdemokrat för medarbetarskap i den nystartade partitidskriften Iskra. Redan i novembernumret samma år publicerade han den massadress, som med 473.363 underskrifter via senaten adresserats till Nikolai II. Denna den 30 september avlätna protest skulle överlämnas till tsaren av en talrik delegation, som aldrig blev emottagen av kejsaren, som dock i nåder lät hälsa att han inte var ond på delegationen!

Adressen var närmast en protest mot den nya av ryska regeringen stiftade och tsaren i juli promulgerade grundlagsstridiga militärlag, enligt vilken den finska militärens autonomi upphävdes och militärtjänsten praktiskt taget förryska-des. Detta skedde i strid med den status som autonomt storfurstendöme inom kejsarriket, som Alexander I år 1809 inför ständermötet i Borgå utlovat och som hans efterträdare alla besvurit. Ständerlantdagen hade sedan 1860-talet i enlighet med från svenska tiden nedärvd grundlagsordning fungerat som Finlands lagstiftande organ. Februari-manifestet av år 1899 var ett brott mot landets grundlagar och autonoma ställning.

Lenins kommentar till massadressen i partiorganet ger besked om hans syn på vad som skett. (Vi återger den i dess helhet, då denna kommentar klarlägger Lenins grundläggande attityd till Finlands rättsskamp, vilken bekräftades i hela hans politiska verksamhet och kulminerade med erkännandet av Finlands självständighet den 31 december 1917):

Vi har inte mycket att tillägga till denna adress, som uttrycker folkets dom över det grundlagsbrytande ryska tjänstemannakopplet.

Vi påminner om ”finska frågans” viktigaste etapper.

Finland anslöts till Ryssland år 1809, under kriget mot Sverige. För att vinna anklag hos finnarna, svenska kungens undersåtar, beslöt Alexander I erkänna och stadfästa Finlands gamla grundlag. Enligt denna grundlag kan inga grundstadganden stiftas, ändras, förklaras eller upphävas annat än *med bifall av lantdagen, d.v.s. mötet av företrädare för samtliga stånd*. Och Alexander I bekräftade ”högtidligt” i flera deklamationer *löftet att obrottsligt vidmakthålla landets speciella grundlag*.

Detta edliga löfte har därefter bekräftats av samtliga Rysslands härskare, bl.a. också Nikolai II genom manifestet av den 25 oktober (6 november) 1894: ”... enligt löftet att vidmakthålla grundstadgandena i kraft och verkan orubbade och oförändrade”.

Och vad ser vi. Det gick inte ens fem år innan Rysslands tsar visade sig som *edsbrytare*. Efter det att den köpta och undersåtliga pressen en lång tid klandrat Finland, utfärdades manifestet av den 3 (15) februari, som stadgade en ny ordning: *utan lantagens bifall kan stiftas lagar, ”om de berör allmänna riksintressen eller har sammanhang med rikets lagstiftning”*.

Det var en skriande kränkning av grundlagen, en formlig *statskupp*, ty om varje lag kan ju sägas, att den berör allmänna riksintressen!

Och denna statskupp verkställdes *våldsmässigt*: generalguvernör Bobrikov hotade militärockupera Finland, om senaten vägrade publicera manifestet. Den ryska militären i Finland hade redan (enligt ryska officerares egna ord) tilldelats skarpa patroner, hästarna hade sadlats etc.

Efter denna första våldsåtgärd följde otaliga andra: Finska tidningar förbjöds den ena efter den andra, mötesfriheten upphävdes, till Finland sändes massor av spioner och lömska provokatörer, som eggade till uppror, etc., etc. Och slutligen stadgades *utan lantdagens bifall* värnpliktslagen av den 29 juni (15 juli), som tillräckligt tydligt blivit behandlad i adressen.

Såväl manifestet av den 3 februari som ock lagen av den 29 juni 1901 är *olagliga*, de är våldsakter av ett edsbrytande och som regering nämnd bashizuki-gäng. Två och en halv miljon finnar kan naturligtvis inte ens tänka på uppror, men alla vi ryska medborgare bör tänka på den skam som faller på oss. Vi är alltjämt till den grad slavar, att vi används som andras förslavare. Vi tolererar alltjämt i vårt land en sådan regering, som inte bara med en bödels grymhet kväver varje frihetssträvan i Ryssland, men dessutom nyttjar rysk militär för att med våld angripa andras frihet!

Denna Lenins första protestaktion under ofärdsåren har veterligen icke tidigare återgivits på svenska.

Första landsflykten i Finland

Den första ryska revolutionen 1905-1907 kan sägas ha börjat med den blodiga söndagen den 22 januari 1905 och avslutats med Lenins flykt från Finland jultiden 1907.

Kriget mot Japan år 1904 hade gått illa. Nöden och missnöjet i det vida riket stegrades. Strejkvågorna vällde över landet. Tsarmaktens prestige fick hårda törnar på grund av nederlagen mot Japan. Oroligheterna kulminerade åren 1905 och 1906. Regeringen skärpte kampen mot de upproriska bönderna och de strejkande arbetarna. Den 22 januari marscherade bortåt 150 000 arbetare med familjer i Petersburg fram till Vinterpalatset med en underdånig vädjan till tsaren om hans hjälp mot den växande nöden. Ledare för den stora demonstrationen var prästen Gapon. Han trodde, eller hade av polisen inbillats tro, att en lojal och underdånig vädjan skulle mottas nådigt.

På den öppna platsen framför palatset öppnade militären eld mot arbetarna, kvinnorna och barnen. Ett tusental stupade, c:a femtusen sårades.

Lenin, som efter partikongressen i London år 1903 hade flyttat till Geneve, följde händelserna i hemlandet med största uppmärksamhet. Krupskaja berättar i sina minnen att de politiska emigranterna i Geneve genast fattade att blodbadet i Petersburg brutit ned vida folklagers ödmjuka förtroende för tsaren, ”lille far”. Man samlades, ingen kunde säga något, man sjöng sorgeshymner och revolutionssånger.

Georg Schaumans attentat år 1904 i senatshuset i Helsingfors mot generalguvernör Bobrikov, förryskningspolitikens energiske verkställare, hörde också till de revolutionära preludierna. Finland krävde återställandet av lagligheten och därutöver modernisering av ständerlantdagen, d.v.s. allmän och lika rösträtt. Den nationella kampen i Finland och den revolutionära i Ryssland stärkte varandra och tvingade så småningom tsarmakten till reträtt. Tsarens oktobermanifest år 1905 med löfte om demokratiska reformer var visserligen bara ett löfte men tycktes dock möjliggöra en legal politisk verksamhet i Ryssland.

Lenin avvaktade med stigande otålighet möjligheten att återvända till Ryssland. Ännu gällde en något år gammal häktningsorder, enligt vilken han skulle fängslas så snart han beträdde Rysslands jord. Man trodde nu att ordern kunde anses annullerad. I oktober reste han till Stockholm, stannade någon dag före vidarefärden till Helsingfors, där bl.a. den ryska språkläraren och bibliotekarien V. M. Smirnov (senare gift med Strindbergs äldsta dotter, Karin) hjälpte till med ordnandet av hemresan. I november reste han via Helsingfors till Petersburg.

Nu började en synnerligen intensiv revolutionär verksamhetsperiod i Lenins liv. Legaliteten

visade sig genast illusorisk. Under c:a två år arbetade han illegalt. Han hade återvänt till Ryssland med tanken att verkställa den revolution som han tolv år senare genomdrev. Då hans säkerhet i Ryssland var helt obefintlig krävde partiet att han skulle etablera sig själv och partiets ledning illegalt i Finland, där tsarpolisens övervakning var svagare, framför allt därför att praktiskt taget hela befolkningen sympatiserade med de ryska revolutionärerna. Han nödgades foga sig i arrangemangen och bosatte sig i byn Kuokkala vid kusten mitt emot Kronstadt, c:a 30 km från Petersburg och en mil från gränsbäcken Systerbäck.

Kuokkala-skedet i Lenins liv räckte inemot två år. Lenin-biografiernas uppgifter om detta skede är vanligen ganska sparsamma. Han levde underjordiskt. Men han var som vanligt ytterligt verksam och mer än vanligt rörlig. I Finland, i Ryssland. Han besökte Sverige, Danmark, Tyskland, England. I december 1907 började mariken på grund av tsarmaktens ökade aktivitet bränna också i Finland. Då anträdde han sin äventyrliga andra landsflykt. Han reste via Helsingfors (Åggelby), Åbo, Pargas och den åboländska skärgården

till Nagu, där han över nattgammal is, åtföljd av hjälpsamma skärgårdsbor, antråde Stockholmsbåten Bore för vidare färd över Berlin till Genève i början av januari 1908.

Lenins verksamhet var under dessa revolutionsår synnerligen mångsidig, mer praktiskt betonad än vad som varit möjligt under landsflyktsåren i Västeuropa. Han deltog i många hemliga sammankomster och överläggningar både i Ryssland och Finland.

Den 25-30 december 1905 leder han bolsjevikernas Tammerforskonferens, där han första gången sammanträffar med Stalin. Han håller referat om den aktuella situationen och om agrarproblemet. Hans resolutionsförslag om en med mensjevikerna samlande partikongress antas enhälligt. Redan den fjärde januari deltar han i förhandlingarna mellan bolsjevikerna och företrädare för Centralkommittén i Petersburg. I februari, mars och april leder han konferenser i Petersburg och Moskva, närmast för att förbereda den projekterade samlingskongressen. I slutet av april finner vi honom i Stockholm som dess deltagare. I början av maj uppträder han under täcknamnet Karpov vid ett medborgarmöte i grevinnan Paninas palats i Petersburg, där hans resolutionsförslag vinner det av arbetare talrikt besökta tusenhövdade medborgarmötets bifall. Han igenkännes och måste redan före mötets avslutning omedelbart försvinna, vilket blir möjligt tack vare närvarande anhängares hjälp.

I juni finner vi honom på finska sidan, i Terijoki nära Kuokkala. RSDAP höll då en kretskonferens av säkerhetsskäl i Finland och Lenin deltar i egenskap av mötets ordförande. Några veckor senare rådgör han med ledande partikamrater i Kuokkala med anledning av dumans upplösning. I juli exploderar matrosupproren i Kronstadt och Sveaborg, otillräckligt förberedda och dessutom förrådda av polisagenter, som utplacerats bland revolutionärerna. Lenin låter omedelbart sända delegationer till de upproriska matroserna. Upproret i Sveaborg räknar också en mindre grupp deltagande finländska rödgardister. Efter några dagar nödgas matroserna kapitulera sedan den ryska flottans tunga artilleri bombarderat de upproriskas högkvarter sönder och samman. Efter den blodiga likvideringen i slutet av juli finner vi Lenin i Viborg, där han redigerar det första numret av en nystartad tidning, Proletären. Meningen är att tidningen skall sättas i Viborg, matriserna tryckas på ett hemligt tryckeri i Petersburg. I början av september finner vi honom åter i Terijoki, som deltagare i en bolsjevikkonferens, som reser kravet på sammankallandet av en femte partikongress. Hela hösten bor han i Kuokkala, men vi finner honom i november åter i Tammerfors, där han förbereder partiets första militärkonferens.

Följande år, från januari till april 1907, vistas han i Kuokkala. Partiet höll nu sina hemliga möten på finska sidan om gränsen, i Terijoki. Lenin är städse närvarande — inte många av konferensdeltagarna kände till hans boplatz alldeles i närheten av mötesorten Terijoki.

I början av maj gör Lenin sin andra hemliga utlandsresa under revolutionsåren. Denna gång till Köpenhamn och London, som deltagare i partiets femte kongress. Liksom andra

partikongressen år 1903 blev tvungen att överflytta från Bryssel till London på grund av den belgiska polisens påtryckningar nödgades femte kongressen böja sig för de danska myndigheternas utvisningsorder: de ryska delegaterna måste inom tolv timmar lämna landet. I början av juni återvänder Lenin till Kuokkala och redogör för kongressen vid ett hemligt ryskt arbetarmöte i Terijoki.

Under tiden hade emellertid den ryska kontrollen och övervakningen i Finland skärpts. Lenin måste åter byta vistelseort. Han finner en ny hemlig bostad i kustbyn Styrstudd, längre upp mot Viborg, där han vistas i jun/ och juli månader. Men redan i augusti deltar han i RSDAP:s tredje konferens i Kotka. Denna konferens var av principiell vikt. Lenin motsätter sig nu den bojkott av valen till tredje duman, som en del vänstersocialdemokrater förordade på grund av den ytterligt begränsade rösträtten, vilken möjliggjorde endast en minimal arbetarrepresentation. Resultatet blev att de ryska socialdemokraterna denna gång deltog i valen.

Den 18-23 augusti samlades II. Internationalen till kongressen i Stuttgart. Lenin deltog som en av representanterna för RSDAP. Han var medlem i det kongressutskott, som utarbetade resolutionen om ”militarismen och de internationella konflikterna”. I samarbete med bl.a. Rosa Luxemburg och August Bebel utformade han den antimilitaristiska resolution, genom vilken den internationella arbetarrörelsen för första gången deklarerade sig för generalstrejk och revolutionär aktivitet som medel i kampen mot kriget. Omedelbart efter kongressen återvände han till Kuokkala.

Under höstens lopp deltog Lenin ytterligare i två hemliga konferenser i Finland. I början av november samlades företrädare för RSDAP:s Petersburgorganisationer i Terijoki. Lenin höll två referat vid denna konferens. I slutet av månaden samlades de ryska socialdemokraternas fjärde konferens i Helsingfors. Lenin höll referat om den taktik som III. dumans socialdemokrater skulle tillämpa. Hans förslag till resolution godkändes. Det må här nämnas, att ledande medlemmar av Finlands Socialdemokratiska Parti hjälpte till med de praktiska konferensarrangemangen. Lenin hade då sin hemliga bostad hos studeranden Väinö Hakkila, senare känd som borgmästare i Tammerfors och mångårig talman i Finlands riksdag.

Efter de misslyckade revolterna i Sveaborg, Kronstadt, Odessa och Moskva under år 1906 skärpte tsarreaktionen sin antidemokratiska och antirevolutionära politik också i Finland. För de ryska revolutionärer, som sökt en tillflykt i Finland, blev situationen allt osäkrare, farligare. De sökte sig längs hemliga färdvägar genom och från Finland till utlandet. Lenin nödgades åter gå i landsflykt.

Vid månadsskiftet november—december lämnar han sin tillflyktsort på Karelska näset och bosätter sig i stationssamhället Aggelby, några kilometer norr om Helsingfors. I egenskap av tysk forskare bor han några veckor på systrarna Winstens pensionat nära stationen. Inte heller där kan han känna sig trygg. Han och andra ryska revolutionärer söks överallt och villan börjar uppmärksammas av ryska agenter. En dag i slutet av december tar han kvällståget till Åbo, där affärsmannen Valter Borg, en känd socialdemokrat som i många former bistått de ryska revolutionärerna, skall möta honom och hjälpa honom vidare.

Denna flykt blev äventyrlig. Lenin observerade att han sannolikt skuggades. I Karis besökte han stationsrestaurangen — redan då känd för sin goda ärtsoppa. Två personer av misstänkt utseende följde honom till och från restaurangen. Han insåg nu att han möjligen kunde bli arresterad vid ankomsten till Åbo. Han hade färdplanen klar. Han visste att tåget före ankomsten till Åbo skulle ha ett uppehåll i Littois, en liten fabriksort ett tiotal kilometer från staden. Han väntade medan tåget ökade farten och hoppade sedan plötsligt ner i snön på banvallen. Agenterna hann eller vågade inte följa. Han undgick varje skada och började nu i nattens mörker med sitt handbagage sin ensamma vandring längs landsvägen till Åbo.

Där hade man med stigande oro väntat honom sedan de som skulle möta honom på stationen

inte upptäckt någon passagerare med det för Lenin angivna signalementet, bl.a. ett nummer av Hufvudstadsbladet synligt i handen.

Flykten genom och från Finland hade organiserats av lektor Smirnov. Som medhjälpare fungerade flera finländare, bland vilka må nämnas affärsmannen Valter Borg i Åbo (som våren 1918 flydde till Petrograd och avled där under sommaren), de socialdemokratiska lantdagsmännen Ludvig Lindström (representant för de svensktalande socialdemokraterna i Finlands Svenska Arbetarförbund) och Santeri Nuorteva (redaktör för Åbotidningen Sosialisti), samt ortsbor i Pargas och skärgården, vilka hjälpte till vid Lenins äventyrliga flykt liksom de tidigare hjälpt andra ryska revolutionärer eller finska aktivister.

Ludvig Lindström och Santeri Nuorteva har båda publicerat minnen från den äventyrliga färden, vilka något avviker från varandra. S. K. Kilpi antar i sin bok, att de dock ger en i stora drag realistisk skildring av färden.

Något efter midnatt hade Lenin funnit Valter Borgs bostad. Han ville omedelbart fortsätta. Han var övertygad om att tsarpolisen nu efterspanade honom i Åbo, som ju var en genomfartsort till utlandet. Borg ville låta honom vila men Lenin insisterade, varför Borg tillsammans med Nuorteva beslöt att vända sig till Lindström för att med hans hjälp ordna färden till köpingen Pargas och vidare till Nagu, där det var möjligt att nå stockholmsbåten (Bore), vars kapten hörde till de ryska och finländska flyktingarnas medhjälpare.

Lindström lyckades engagera en bekant åkarfirmas ägare för den nattliga färden: det gällde att hjälpa en tysk geolog, som skulle bese kalkförekomsterna i Pargas och måste hinna till stockholmsbåten följande kväll. Vädret var kallt men vägarna ännu snöfria.

Med häst och kärra anträdde färden. Fram på morgonen var man framme vid ett gästgiveri, efter ett par dagars uppehåll nåddes Pargas, någon av de påföljande dagarna fiskaren Johan Sjöholm i Lill-Mälö, som var medlem av aktiviströrelsen. Där måste han uppehålla sig några dagar, enär vädret ännu inte medgav färd över isarna till ångbåten.

(Rummet finns ännu kvar i ungefär samma skick som år 1907.) Lenin, helt isolerad och oförmögen att begripa värdfolkets språk, fruktade det värsta, att någon skulle anmäla hans uppehållsort för dem som företrädde tsarmakten. Ingenting hände. Vid årsskiftet följdes Lenin av Sjöholm och någon annan fiskare över de nyssfrusna vattnen den ganska långa vägen till den holme vid Nagu, där stockholmsbåtarna plögade ta upp passagerare, både legala och illegala. Lenin hade fruktat att den bristfärdiga isen skulle bli hans grav, vilket han omtalat i ett brev till system Anna. Den som skriver dessa rader har diskuterat detta med fru Anna Kronberg, den då 17-åriga flickan som passade upp vid gästgiveriet och hade ett livligt minne av Lenin och händelserna. Hon ansåg att Lenins medhjälpare var så erfaret skärgårdsfolk att någon verklig livsfara inte hotat flyktingen och hans färdkamrater.

I Stockholm inväntade Lenin sin hustru Krupskaja, varefter de tillsammans över Berlin återvände till Geneve. Så började Lenins andra landsflykt. Den räckte nästan tio år, till april 1917, då han över Tyskland, Sverige och Finland återvände till Ryssland och revolutionen.

Åren 1905-1912

Med blodssöndagen den 22 januari 1905 började i Ryssland en social och politisk oro med otaliga strejker och demonstrationer, som kulminerade mot slutet av året med storstrejken i oktober. Redan i september strejkade Moskvas industriarbetare i nära nog total omfattning. Till de strejkande industriarbetarna runt om i landet anslöt sig lägre tjänstemän, studenter, advokater, läkare. Storstrejken hade karaktären av en demokratisk nationalstrejk. I november följde nationalstrejken i Finland med en nära nog totalt lamslående verkan. Här stod nationen enig i protesten mot tsarismen och dess övergrepp mot Finlands grundlagar. En klasspolitisk anstrykning fick strejken i Finland genom kravet på allmän och lika rösträtt i stället för

ständerlantdagens begränsade rösträtt samt genom att röda och vita garden nu för första gången uppträdde. En nyhet i Ryssland var det första framträdandet av s.k. arbetarråd i åtskilliga städer. De fungerade som ledande organ för både ekonomiska och politiska strejker. I Moskva stegrades aktiviteten till öppet uppror mot slutet av år 1905.

Den politiska storstrejkens omfattning med över 2 miljoner strejkande skrämde tsarregeringen till eftergifter och reträtt. Så tillkom manifestet den 30 oktober, där tsarregeringen lovade införa en styrelse enligt grundlag och bevilja folket medborgerliga rättigheter. De frukter som Finland skördade blev införandet av den allmänna och lika rösträtten och upphävandet av de olagliga förryskningsdekreten som resultat av den revolutionärt färgade politiska aktiviteten. Lenin skrev: ”Självhärskardömet kan inte längre öppet bekämpa revolutionen. Revolutionen kan inte ännu ge sina motståndare det avgörande slaget.”

Lenin, som i Genève med spännt intresse följde händelsernas gång, karakteriserade situationen efter storstrejken den 15 november i en artikel, publicerad i partiorganet Proletären, med bl.a. följande ord:

Proletariatets stora strid mot tsarismen är avslutad. Den allmänryska politiska storstrejken har uppenbarligen avslutats nästan överallt. Fienden har tagit till reträtt mest på den ena flygeln (i Finland), men i stället stärkt sin ställning på den andra (krigstillståndet i Polen). I centern har fienden retirerat mycket litet, men ändå bemannat nya starkare ställningar och förbereder sig på än blodigare och beslutsammare kamp.

Lenin hade återvänt till Ryssland i den tron, att en legal politisk verksamhet, såsom tsaren lovat, skulle bli möjlig. Det visade sig nästan genast, att han räknat fel. Tsarens manifest var bara en manöver för vinnandet av tid, för splittrandet av de revolutionära krafterna, samtidigt som statens maktmedel i allt större utsträckning mobiliserades för den politiska kampen. Om situationen i Finland yttrade han den 16 november (när han redan uppehöll sig hemligt i Finland):

I Finland finner vi samma fenomen i ojämförligt större omfattning. Tsarens ståthållare har fördrivits. Folket har avskedat lakejsenatorerna. De ryska gendarmerna kastas ut. De söker hämnas genom att skada järnvägarna. Väpnade folkmilisavdelningar fångslar de våldsamma gendarmerna. Medborgarmötet i Torneå har beslutat om fri import av vapen och litteratur. Tusentals personer skriver in sig i milisen i städer och byar. Det meddelas att den starka fästningen Sveaborgs ryska garnison har uttryckt sin sympati för det upproriska folket och överlämnat fästningen åt folkmilisen. Finland jublar. Tsaren gör eftergifter, är redo att sammankalla lantdagen, återkallar det olagliga manifestet av den 15 februari, godkänner de avskedade senatorernas ”avsked”. Och samtidigt med detta uppmanar Novoje Vremja till stängandet av Finlands alla hamnar och kväsandet av de upproriska med vapenmakt. Enligt nyhetstelegram i utländska tidningar har rysk krigsmakt i stort antal stationerats i Helsingfors.

Men Lenin tvivlade inte på upprorsrörelsens styrka:

Avgörandet närmar sig. Folkupprorets seger är inte långt borta. Den revolutionära socialdemokratins paroller verkställes överraskande snabbt. Må Trepov härja mellan det revolutionära Finland och det revolutionära Petersburg, mellan de revolutionära randområdena och den revolutionära landsbygden. Må han försöka välja sig ens en enda pålitlig ort för fria militära operationer. Må tsarens manifest spridas så mycket som möjligt, må uppgifterna om vad som sker i de revolutionära centra spridas så vida som möjligt — vi får därigenom nya anhängare, det leder till ökad vacklan i tsaranhängarnas glesnade leder.

Följande år i juli upplevde Ryssland några nya upplopp, bl.a. i Kronstadt och på Sveaborg. De hade startats genom lokala, förhastade initiativ utan centralledningens hörande. Lenin lät genast sända delegerade till Sveaborg för att om möjligt skjuta upp aktionen eller, om den

redan börjat, överta ledningen och ge de revolutionära paroller, som kunde inspirera folket. Dessa uppror kvästes hastigt. Senare på hösten ledde den politiska aktiviteten i Moskva till barrikad- och gatustrider, som tsaren med hjälp av reguljära arméavdelningar lyckades kväsa.

Den revolutionära stämningen och viljan hos industriarbetarna hade fördjupats och vuxit i bredd, den kontrarevolutionära beslutsamheten hos tsarregeringen och dess maktapparat skärpts under de oroliga månader, då tsarregimen skakades av de stora strejkerna och demonstrationerna över hela det vidsträckta riket. I början av 1905 gav armén eld mot obeväpnade, ännu mot tsaren lojala arbetare i Petersburg. I slutet av år 1905 kämpade politiskt medvetna väpnade industriarbetare i Moskva mot tsartrogna truppavdelningar med stöd av sympatin hos befolkningens breda lager.

Trots oktobermanifestets löften och eftergifter skärpte tsarregeringen sin maktpolitik både i Ryssland och Finland. Premiärminister Stolypin blev den energiske och hänsynslöse verkställaren av tsarmaktens reaktion efter sin utnämning till inrikesminister våren 1906. Både första och andra riksdumans ansatser till en något mer konstitutionell kurs desavouerades och tredje riksduman, där de konservativa och reaktionära partierna och socialgrupperna tack vare en orimlig vallag hade stor majoritet, accepterade den stolypinska diktaturen utan något motstånd. Kursen mot Finland skärptes.

Tsarens beslut år 1909, enligt vilket värnplikten för finska medborgare kunde avgöras oberoende av lantdagen och ryska medborgare kunde utnännas till medlemmar i senaten, visade vad den efterrevolutionära reaktionen bar i sinnet. Lenin reagerade med våldsam kraft mot dessa olagliga förtrycks-åtgärder. Den 13 mars 1909 åskade hans stämma i tidningen Sozial-Demokrat i denna tonart:

Den ryska revolutionen, som stöddes av finnarna, tvingade tsaren att mildra det grepp, med vilket han många år höll struptaget om Finlands folk. Tsaren ville utsträcka sin envåldsmakt över Finland, vars grundlagar hans förfäder och han själv svurit att respektera, men då nödgades han inte bara finna sig i de bobrikovska bödlarnas bortdrivande från Finland och upphävandet av alla olagliga förordningar, utan även beviljandet av allmän och lika rösträtt. Efter det den ryska revolutionen kuvats har tsaren fortsatt sin tidigare verksamhet men nu med den skillnaden, att han känner sig få stöd inte bara av det reaktionära gardet, de besoldade spionerna och kronotjuvarna, men även av det de besuttnas gäng, som under Krepenskiernas och Gutshkovarnas ledning i III. duman uppträder i ryska folkets namn.

Under åren efter revolutionen hade reaktionen skärpts inte bara i Ryssland. Den europeiska situationen började allt tydligare skuggas av det hotande kriget. Ännu under seklets första år fanns det en mer vaken liberal opinion i Europa, som reagerade mot den tsaristiska våldspolitikens gentemot Finland. Nu tycktes den bortblåst. De ryska kadetterna, som gällde för att representera det bildade Ryssland, försäkrade nu att de och det ryska folket kände sig solidariska med tsaren och gick i god för lagenligheten i hans åtgärder, betonade Lenin. Därigenom försvårades den finländska rättskampen:

Finlands proletariat inser, att det nödgas föra sin kamp under ytterst svåra villkor. Det vet, att det västeuropeiska borgerskapet, som koketterar inför envåldsmakten, inte blandar sig i striden, att Rysslands besittande klasser, som dels mutats av den stolypinska politiken, dels fördärvats av kadettpartiets hyckleri, inte ger det stöd som Finland fick före 1905, och att den ryska regeringens fräckhet oerhört stegrats sedan den lyckats slå revolutionsarmén i själva Ryssland.

Men, fortsätter han, Finlands proletariat vet även, att den politiska striden inte avgöres genom en enda kampanj, att den stundom kräver mångåriga sega ansträngningar och segern slutligen bärgas av den som har på sin sida den historiska utvecklingens styrka. Finlands frihet kommer att segra emedan man inte utan dess seger kan tänka sig Rysslands frihet och utan frigörelsens seger i Ryssland kan man inte tänka sig den ryska ekonomins

progressiva utveckling.

I fortsättningen erinrar Lenin om att finska lantdagens socialdemokratiska grupp sändt en delegation till III. duman socialdemokrater för att med dem dryfta och planlägga försvarskampen. Han manade de socialdemokratiska organisationerna i Ryssland att sörja för att deras representanter i duman skulle göra sin stämman hörd från talarstolen i tauriska palatset och visa att Rysslands proletariats solidariskt med Finlands folk, och att folken i Finland och Ryssland med gemensamma krafter skulle kunna slå tillbaka angreppen mot Finland.

Stolypins reaktion gick vidare. Den sökte revansch. Det faktum, att Nikolai II på grund av den revolutionära oron i Ryssland och generalstrejken i Finland nödgats acceptera den allmänna och lika rösträtten, Europas mest demokratiska vallag, verkade givetvis som en sporre också för demokratiseringskraven i Ryssland. Redan följande år, den 9 maj 1910, publicerade Lenin i Sozial-Demokrat en artikel, ”Angreppet mot Finland”, ur vilken vi här citerar:

Den 17 mars föredrog Stolypin för riksduman ett lagförslag om ”lagstiftningsordningen för de lagar och förordningar för Finland, vilka ägde betydelse för riket”. Under denna officiellt-byråkratiska formulering dolde sig enväldsmaktens hänsynslösa angrepp mot Finlands frihet och självständighet.

I Stolypins lagförslag anges, att alla de finländska ärenden, vilka inte enbart berör detta områdes inre angelägenheter, lämnas till avgörande av riksduman, riksrådet och Nikolai II. Finlands lantdag kan endast formulera ”betänkanden” i dessa frågor och de förpliktar ingen: i sina relationer till riket pressas Finlands lantdag ner i samma ställning som den bulyginska duman.

Den bulyginska duman var den rådgivande församling, som tsarregeringen avsåg sammankalla i augusti 1905 och som skulle ha valts huvudsakligen av godsägare och det förmögnare borgerskapet. Denna дума valdes aldrig på grund av det revolutionära motståndet.

I artikeln analyserade Lenin utförligt orsakerna till och syftet med de nya angreppen mot Finlands lagliga rättigheter. Han riktade också sin kritik mot gammalfinnarnas anpassnings- och eftergiftspolitik, som inte alltid bara var en av rikspolitisk klokhet förestavad taktik, utan även uttryckte känslor av gemenskap mellan de konservativa ledande skikten och klasserna i Finland och Ryssland. Också de ryska kadetterna, som tidigare opponerat sig mot de reaktionära övergreppen visavi Finland, hade enligt Lenins mening smittats av panslavistiskt-nationalistiska stämningar och fick sin dryga andel av hans kritik. Han stämplade deras liberala idéer som liberal fraseologi och avslutade artikeln med följande profetiska ord: ”En tid stundar — då Rysslands proletariats reser sig till strid för Finlands frihet, för Rysslands demokratiska republik.” Lenin befann sig, när han skrev detta, i Paris. Striden mellan de mensjevikiska ”likvidatorerna” (de som ville likvidera det illegala partiet och legalisera verksamheten genom att uppge det socialistiskt-revolutionära partiprogrammet) pågick för fullt. Denna för den ryska socialdemokratins utveckling avgörande kamp kulminerade vid Pragkonferensen ett par år senare, 1912, då likvidatorerna av olika schatteringar utslöts ur RSDAP. Pragkonferensen godkände följande resolution i den ”finska frågan”:

Efter att ha samlats första gången sedan den ryska tsarismen och den kontrarevolutionära duman genomdrev de lagar som tillintetgör Finlands folks rättigheter och frihet, förklarar sig RSDAP:s konferens fullt solidarisk med Finlands socialdemokratiska broderparti, understryker gemenskapen i de uppgifter som Finlands och Rysslands arbetare har i kampen mot den folkförtryckande ryska kontrarevolutionära regeringen och det kontrarevolutionära borgerskapet, och uttalar som sin fasta förvissning, att Rysslands och Finlands arbetare endast genom gemensamma ansträngningar kunna störta tsarismen och erövra friheten åt Rysslands och Finlands folk.

Denna resolution, godkänd vid den konferens där det ryska socialdemokratiska partiets

marxistiskt-revolutionära karaktär och program slutligen fastställdes, bekräftade den profetiska proklamation om Finlands kommande frihet, som Lenin två år tidigare uttalat i partiorganet Sozial-Demokrat.

Uttalanden 1913-1917

Före och under första världskriget fördes en rätt omfattande nationalitetsdebatt inom II. Internationalen. Balkankrigen, den kinesiska revolutionen, den växande storkrigsfaran aktualiserade nationalitetsproblemen. Nationernas självbestämmanderätt blev ett alltmer frekventerat debatterna. Både borgerliga ideologer, som president Wilson, och socialistiska teoretiker som Otto Bauer, Rosa Luxemburg och framför allt Lenin, ägnade nationalitetsproblematiken skärpt uppmärksamhet. Andra Internationalen hade genom Londonkongressens uttalande 1896 deklarerat sig för principen: alla folk bör tillerkännas rätten till nationalstatligt oberoende. Tanken sammanföll med den proletära internationalismens idé: arbetarklassens internationella solidaritet och jämlikhetsdoktrin innebar en bekännelse inte bara till den klassiska individuella jämlikhetsidén utan även till nationernas likställighet. RSDAP hade på kongressen i London 1903 uttryckligen deklarerat sig för detta rätts- och frihetskrav.

Men Lenin — liksom de konsekventa marxisterna i II. Internationalen — såg i den nationella frihetsidén inte bara ett mål, den nationella friheten, utan också ett medel: medlet för samarbetet mellan nationerna, mellan de olika nationernas arbetarklass. Den lokala proletära solidariteten borde och måste avancera till en global solidaritet i en tid, då den industriella kapitalismen redan etablerat sig såsom ett internationellt-kolonialt system. Den handelspolitiska kolonialismen hade utvecklats till det 20:e seklets industriellt-politiska imperialism. En god sammanfattning om Lenins nationellt-politiska ideologi kan man finna t.ex. i den studie, ”Kritiska anmärkningar i nationalitetsfrågan”, som han hösten 1913 publicerade i tidskriften Prosvesjtsjenije. Den socialistiska nationalitetspolitiken var pronationell och anti-nationalistisk, den var framför allt proletär:

Arbetardemokraternas lösenord är inte den ”nationella kulturen”, utan demokratins och den internationella arbetarrörelsens allmänmänskliga kultur. Må borgerligheten vilseleda folket med allehanda ”positiva” nationalitetsprogram. Den medvetna arbetaren säger: i nationalitetsfrågan finns bara en lösning (i den mån dess lösning överhuvud är möjlig i kapitalismens värld, vinstlystnadens, osämjans och utsugningens värld) och denna lösning lyder — den konsekventa demokratismen.

Bevisen: Schweiz i Västeuropa, ett gammalt kulturland, och Finland i Östeuropa, ett ungt kulturland.

Arbetardemokraternas nationalitetsprogram är följande: inga som helst privilegier åt någon enda nation eller något enda språk; nationernas politiska självbestämmanderätt, d.v.s. deras statliga utträdesrätt avgjord i fullständig frihet, på demokratisk väg; stiftandet av en sådan rikslag, enligt vilken varje åtgärd, som i något avseende privilegierar en viss nationalitet eller kränker nationaliteternas jämlikhetsvärde eller minoriteternas rättigheter, förklaras olaglig och obefogad — och där varje statens medborgare tillerkännes rätten att kräva upphävandet av en sådan åtgärd såsom grundlagsstridig, och straffandet av dem som skrider till förverkligandet av en sådan lag.

Som motsats till den nationalistiska osämja, som de olika borgerliga partierna vidmakthåller i språkfrågan etc. kräver arbetardemokraterna: alla de olika nationaliteternas arbetarsamling och fullständiga sammansmältning i alla arbetarorganisationer, i de fackliga, kooperativa, konsumtions-, bildnings- och alla andra organisationer, som motvikt till den borgerliga nationalismen. Endast en sådan enhetlighet och sammansmältning kan försvara demokratin, försvara arbetarnas intressen mot kapitalet — som blivit och blir alltmer internationalistiskt — försvara mänsklighetens utvecklingsintressen under progressen mot en

ny livsordning, som inte kännetecknas av privilegier eller av utsugning.

Den växande nationalismen före första världskriget — det historiska arvets nationella och de aktuella feodal-kapitalistiska intressenas komplicerade spänningar — väckte den nationalitetspolitiska diskussionen till nytt liv inom II. Internationalen. Principiellt var Internationalens hållning klar. Den hade ju deklarerats genom den resolution som antagits på Londonkongressen år 1896:

Kongressen deklarerar, att den stöder alla nationers fullständiga självbestämmanderätt och uttalar sin sympati för alla de länders arbetare, som lider under militära, nationellt eller något annat absolutistiskt ok; kongressen kallar dessa länders arbetare att ansluta sig till de klassmedvetna arbetarnas led för att tillsammans med dem kämpa för övervinnandet av den internationella kapitalismen och för förverkligandet av den internationella socialdemokratins mål.

När den ryska socialdemokratin på sin kongress sju år senare i London tog ställning till nationalitetsproblemet skedde det i II. Internationalens anda och enligt dess uttryckliga resolution. Partiprogrammets 9. paragraf deklarerade helt kort acceptandet av självbestämmanderätten.

För Rysslands vidkommande innebar denna programsättning alldeles speciella problem. Det kejsrerliga Ryssland var ju en mångnationell stat, sammansatt av många tiotal nationaliteter på mycket olika politisk, social och kulturell utvecklingsnivå. Den största nationaliteten, storryssarna, som inte utgjorde ens hälften av befolkningen (något mer än 40 %) var samtidigt den dominerande. Den storryska regimen var allt annat än demokratisk. Endast en del av de mindre nationaliteterna hörde till den slaviska stam- och språkgruppen: vitryssar, polacker, ukrainare. Lenin och hans meningsfränder tolkade självbestämmanderätten extensivt, d.v.s. som en rätt inte bara att behålla en redan uppnådd självständighet, utan också som en rätt att utträda ur en mångnationell stat för att bilda en egen nationalstat. Men denna proletära nationalitetspolitik åsyftade inte att fjärma nationerna från varandra utan skulle avse att befordra ett närmande mellan folken i den socialistiska internationalismens, samarbetets anda. Alltså: i Ryssland borde och måste självbestämmanderätten medföra rätten för de olika nationaliteterna att utträda ur tsarimperiet — för att senare, om inte förr så under den socialistiska epoken lättare kunna samlas och samsas i en federativ eller unionistisk stats- och samarbetsgemenskap.

Hur motiverade Lenin sin tolkning? Låt oss se. År 1914 publicerade han kort före krigsutbrottet en studie om nationalitetsproblemet, delvis i polemik mot t.ex. Rosa Luxemburg och Otto Bauer men i anslutning till Kautsky och II. Internationalens 90-talsdeklaration. I denna studie, publicerad i tidskriften Prosvesjtsjenije finner vi bl.a. följande:

Språket är människornas viktigaste kommunikationsmedel: språkets enhet och obehindrade utveckling är en mycket viktig betingelse för en verkligt fri och vid handelsutveckling, som svarar mot den kapitalistiska ekonomins behov, för befolkningens fria gruppering i olika klasser och slutligen för marknadernas nära kontakt med alla slags företag och företagare, säljare och köpare.

Därför tenderar varje nationalitetsrörelse att skapa nationella stater, som så väl som möjligt tillfredsställer den nutida kapitalismens behov. Alla de djupare ekonomiska faktorerna driva utvecklingen härtill och därför är den nationella staten typisk och normal för hela Västeuropa — ännu mera : för hela den civiliserade världen — under kapitalismens epok.

Om vi alltså önskar bilda oss en uppfattning om den nationella självbestämmanderättens betydelse, inte genom att leka med juridiska definitioner eller utforma abstrakta analyser utan genom att studera nationalitetsrörelsernas historiska och ekonomiska villkor, nödgas vi ovillkorligen acceptera slutsatsen: med nationaliteternas självbestämmanderätt menas

deras rätt till statligt utträde ur främmande statskollektiv, deras rätt att bilda självständiga nationella stater.

Lenins tolkning av den marxistiska nationalitetsideologins innebörd blev vägledande för hela hans fortsatta praktiska verksamhet. Men med en betydelsefull modifikation: målet för den socialistiska nationalitetsideologin var inte nationell isolering supplerad med nationella antagonismer. Målet var närmande mellan de olika nationerna, i första hand mellan arbetarbefolkningen i de olika nationalstaterna i den socialistiska internationalismens anda. De olika nationernas järn-likartade rätt måste tillgodoseas på det att internationellt samarbete och samförstånd skulle tryggas. Eller, för att säga det med Lenins egna ord i de teser ”Om den socialistiska revolutionen och nationernas självbestämmanderätt”, som han år 1916 publicerade i tidskriften *Vorbote* (på tyska, senare på ryska):

Socialismens mål är inte endast att göra slut på mänsklighetens splittring i små stater och all slags nationell isolering och inte bara att närma nationerna till varandra utan också att sammansluta dem. Och just för att uppnå detta mål bör vi å ena sidan klargöra för massorna det reaktionära i Renners och O. Bauers idéer om den s.k. ”nationella kultur-autonomin” och å andra sidan kräva frihet för de förtryckta folken, inte i allmänna fraser eller i innehållslösa deklamationer eller i den formen att problemet ”uppskjutes” till tiden för socialismens förverkligande, utan i ett klart och noggrant utformat politiskt program, där man speciellt beaktar hyckleriet och rädslan hos socialisterna i de förtryckande nationerna. Liksom mänskligheten kan eliminera klasserna bara genom den förtryckta klassens temporära diktatur, likaså kan den uppnå nationernas nödvändiga förening bara genom en sådan temporär ordning, då alla de förtryckta folken blivit fullständigt befriade, d.v.s. fritt kan utträda ur främmande statsgemenskap.

I koncentrerad form har vi här den leninistiska marxismens nationalitets- och revolutionspolitik formulerad. Och vi skall se hur Lenin praktiserade sina teser när han redan påföljande år, 1917, fick chansen att tillämpa sin nationalitetspolitiska teori visavi Finland.

Från teori till verklighet

Till tolvårsminnet av den blodiga söndagen år 1905 höll Lenin den 22 januari 1917 ett föredrag vid en fest som arrangerats av Zürichs socialdemokratiska ungdom. Det var vid detta tillfälle han uttalade de profetiska orden om att man inte skulle låta bedra sig av den politiska dödstrynad som präglade Europa medan krigets åskor mullrade över världen: Europa var dräktigt med revolutionen. Några veckor senare exploderade Petrograd, Nikolai II abdikerade, en ny regering bildades av den ryska duman och de första sovjeterna började konstitueras. Den andra ryska revolutionens första fas hade inletts.

Lenin — liksom landsflyktiga eller deporterade ryska radikaler och revolutionärer av alla schatteringar — gjorde sig beredd för hemfärd. Lenins och hans anhängares möjligheter att nå hemlandet var speciellt svåra. Hans inställning till kriget var känd. Schweiz var omgivet av de med tsar-Ryssland allierade staterna Italien och Frankrike eller de mot Ryssland krigförande Tyskland och Österrike—Ungern. En hemresa genom de ”vänkapliga” länderna var farlig (resan kunde förhindras genom internering), genom de fientliga länderna svår (de hemvändande kunde stämplas som landsförrädare av interimregeringen som ju deklarerat sin solidaritet med de allierade länderna). Lenin tog den senare risken: den plomberade järnvägs-vagnen genom Tyskland. I mediet av april mottogs han i Petrograd av en mångtusenhövdad arbetarbefolkning.

Medan resan förbereddes sände Lenin några ”brev från fjärran” till den nystartade tidningen *Pravda*, som börjat utges under Stalins och Molotovs ledning. Breven publicerades endast delvis — Lenins paroller var då alltför djärva och radikala enligt deras mening! I det tredje brevet berörde han också situationen i Finland efter att ha betonat den revolutionära

situationens snabba föränderlighet och kravet på praktisk anpassning till lägets skiftningar:

Låt oss icke heller glömma, att vi alldeles intill Petrograd har ett av de mest utvecklade, de facto republikanska land, Finland, som under tiden mellan 1905 och 1917, med stöd av de i Ryssland utkämpade revolutionära striderna, utvecklat sin demokrati relativt fredligt och vunnits folkets *majoritet* för socialismen. Rysslands proletariat tryggar republiken Finlands fullständiga frihet ända till det fria utträdet (knappast en enda socialdemokrat tvekar därvidlag nu då kadetten Roditsjev så ovärdigt i Helsingfors kämpar för de storryska privilegieresterna) — och just härigenom uppnår den finländska arbetarbefolkningens fullständiga förtroende och kamratliga hjälp åt det ryska proletariatets sak. När det gäller en stor och svår uppgift är missgrepp oundvikliga — inte heller vi kan undgå dem — de finska arbetarna är bättre organisatörer än vi, de hjälper oss därvidlag, på sitt eget sätt driver de på grundandet av en socialistisk republik.

De revolutionära segrarna i själva Ryssland — det fredliga organisationsarbetets resultat i skydd av dessa segrar i Finland — den ryska arbetarklassens organisatoriska insatser i ny omfattning — maktens erövring av proletariatet och de fattigaste folkskikten — den socialistiska revolutionens främjande och vidareutveckling i Västern — detta är den väg som leder oss till *freden* och *socialismen*.

Lenins perspektiv var direkt världsrevolutionärt. Men han observerade vid denna tidpunkt möjligheten att utvecklingen i Finland kunde ske något annorlunda än i Ryssland — fredligare, mer reformistiskt. Han räknade inte med att den ryska revolutionen skulle komma att dra med sig Finland och indirekt skärpa den sociala kampen i Finland ända till inbördeskrig. Men han räknade med att Finland skulle kräva rätt till statlig självständighet och han deklarerade på förhand att en segrande rysk arbetarklass skulle acceptera och stöda detta krav.

Redan några veckor efter ankomsten till Petrograd tog Lenin upp det nationella problemet även — i polemik mot vissa av sina partikamrater — vid RSDAP(b) :s allmänna partikonferens den 52 maj. Här gav han klart besked om sin ståndpunkt — och inte bara när det gällde Finland. Han sade bl.a.:

I fråga om de separatistiska strävandena är vi neutrala. Om Finland, om Polen, om Ukraina vill skilja sig från Ryssland är däri ingenting ont. Vad är det för ont i det? Den som påstår något sådant är chauvinist. Man måste vara från sina sinnen om man vill fortsätta tsar Nikolais politik. Norge skilde ju sig från Sverige ... Alexander I och Napoleon bytte folk på sin tid, tsarerna drev byteshandel med Polen. Och vi skulle fortsätta tsarernas taktik? Det skulle innebära att vi svek vår internationalistiska taktik, det vore den värsta chauvinism. Om Finland avskiljer sig, vad är det för ont i det? Hos de båda folken, hos både Norges och Sveriges proletariat har det ömsesidiga förtroendet stärkts efter skilsmässan.

— — —

Men varje rysk socialist, som inte erkänner Finlands och Ukrainas frihet, glider över i chauvinism.

Vid samma konferens godkändes en resolution i nationalitetsfrågan, där det bl.a. heter:

I den mån nationalitetsförtrycket kan elimineras i ett kapitalistiskt samhälle, är detta möjligt endast genom en konsekvent demokratisk republikansk statsordning och statsstyrelse som tryggar alla nationalitetens och språks fullständiga jämlikhet.

Alla till Ryssland hörande nationaliteter bör beviljas rätt att fritt utträda och bilda självständiga stater. Förnekandet av denna rätt och försummandet av sådana åtgärder som garanterar dess praktiska förverkligande är detsamma som att understöda erövrings- och maktpolitiken. Endast genom att proletariatet erkänner nationalisternas utträdesrätt, garanterar de olika nationaliteternas inbördes fullständiga solidaritet och gynnar de olika

nationernas verkligt demokratiska inbördes närmande.”

Den spirande konflikten mellan Finland och interimregeringen i självständighetsfrågan kommenterades i resolutionen:

Den nuvarande konflikten mellan Finlands och Rysslands interimregering visar synnerligen åskådligt, att förnekandet av rätten till fritt utträde leder till en direkt fortsättning på den tsaristiska politiken.

Och som en precisering av den marxistiska ståndpunkten fortsätter resolutionen:

Frågan om nationaliteternas utträdesrätt får inte förblandas med frågan om ändamålsenligheten i en viss nations utträde vid en given tidpunkt. Denna fråga bör proletarietets parti avgöra i varje särskilt fall fullt självständigt, med hänsyn till hela den sociala utvecklingen och med hänsyn till den klasskamp, som proletarietet utkämpar för socialismen.

Lenin fortsatte den publicistiska kampen för sin och sitt partis uppfattning i denna liksom i andra frågor fullt legalt ända till i juli, då han och en del av partiledningen nödgades gå under jorden i samband med de tumultuariska julidemonstrationerna i Petrograd. Mensjevikerna — som ännu ansåg sig fullfölja den ryska socialdemokratins program och strävanden — ställde sig tveksamma och avvaktande i fråga om Finlands självständighet. En finsk socialdemokratisk delegation hade besökt Petrograd för att informera också mensjevikerna om den finska socialdemokratins syn på självständighetsproblemet. Mötet med Organisationskommittén — mensjevikernas ledande organ — avlöpte inte lyckligt. Deras tidning — Rabotsjaja Gazeta — kommenterade:

Organisationskommittén är av den meningen att relationerna mellan Finland och Ryssland i deras helhet kan och bör avgöras endast genom ett avtal mellan Finlands riksdag och Konstituerande nationalförsamlingen. Till dess bör våra finska kamrater minnas att om de separatistiska tendenserna i Finland växer skulle detta kunna stärka de centralistiska tendenserna hos Rysslands borgerskap.

Härtill genmälde Lenin omedelbart i Pravda den 15 maj:

Detta är kapitalisternas, borgerskapets, kadetternas men i ingen händelse proletarietets uppfattning. Mensjevik-socialdemokraterna har kastat överbord socialdemokraternas program, dess 9 §, där alla till riket hörande nationaliteters självbestämmanderätt erkännes. — — Kapitalisterna, borgerskapet, bl.a. kadettpartiet, har aldrig erkänt nationaliteternas statliga självbestämmanderätt, m.a.o. rätten att utträda ur Ryssland. Socialdemokratiska Partiet *har erkänt* denna rätt i sitt år 1903 godkända program, dess 9 §.

Mensjevikernas hänvisning till ett avtal mellan lantdagen i Finland och Konstituanten i Ryssland kommenterade Lenin så:

Endast jämlika parter kan göra avtal. För att avtalet verkligen skall vara ett avtal och inte ett ordspråk för att dölja undertryckandet är det nödvändigt att båda parterna är verkligt jämlika, d.v.s. både Ryssland och Finland bör ha rätt att icke acceptera avtal. Detta är klart som dagen. Rätten att utträda är det enda som ger uttryck häråt: Först ett Finland, som har rätten att utträda, kan avtala med Ryssland, *om* det bör utträda.

En månad senare, den 17 juni, återvände Lenin till problemet vid arbetar- och soldatrådets första allryska kongress. I polemik mot Izvestija, sovjeternas organ, där socialrevolutionärer och mensjeviker hade det avgörande inflytandet, yttrade han i frågan om fredsproblemet:

Eder egen tidning Izvestija har förrirat sig och föreslår status quo i stället för fred utan annexioner och skadestånd. Nej, fred utan annexioner uppfattar vi inte på det sättet. Närmare sanningen i denna sak kom böndernas representantmöte, som talade om

Rysslands federativa republik och uttalade tanken att den ryska republiken inte ville förtrycka ett enda folk vare sig på gammalt eller nytt manér och inte ville tillämpa våldsprincipen mot ett enda folk, vare sig Finland eller Ukraina, mot vilka krigsministern så flitigt söker sak och med vilka man söker få till stånd olidliga och olämpliga konflikter. Vi önskar uppnå en enhetlig och stark rysk republik med stark makt, men en stark makt kan fås till stånd genom folkens frivilliga bifall.

Och den 20 juni följde ytterligare ett klarläggande uttalande i Pravda:

Som av Rysslands tsarer erövrade områden anser vi Polen, Finland samt Ukraina och andra icke-storryska länder.

Som av engelsmännen, fransmännen och andra kapitalister erövrade områden anser vi *alla* deras kolonier, Irland o.s.v.

Vi, Rysslands arbetare och bönder, kommer icke att med våld hålla i vår ägo ett enda icke-storryskt land eller koloniland (såsom Turkestan, Mongoliet, Persien). Ned med kriget, som utkämpas för *koloniernas fördelning*, om fördelningen av annekterade områden, om fördelningen av de kapitalistiska vinsterna!

Under våren och sommaren steg oron och spänningen i det stora riket. Hungern blev svårare, armén led motgångar, Kerenskijs sommaroffensiv resulterade i ett våldsamt nederlag. Krigströttheten tilltog, armén ”röstade med benen för fred”, enligt Lenins uttryck. Den lyssnade alltmer till bolsjevikernas fredsparoller, liksom arbetarna och bönderna. Samtidigt skärptes motståndet mot revolutionen. General Kornilov bidade sin stund.

Den 16 juli reste Lenin på någon dags vila till Finland, till Mustamäki på Karelska näset.

Då började oron trots bolsjevikernas återhållande inflytande — partiet ansåg tiden ännu inte mogen — anta revolutionära former, speciellt i Petrograd. Lenin måste skyndsamt återvända. Partiet anslöt sig till demonstrationen för att ge den ett fredligt förlopp. Kerenskijregeringen kommenderade militär mot demonstranterna på de centrala gatorna. Några hundra fallna och sårade blev offer för den väldiga oron, då cirka en halv miljon arbetare demonstrerade för freden och den sociala revolutionen.

Kerenskijregeringen etablerade en halvt diktatorisk regim. Lenin och andra partiledare måste gå under jorden, några häktades. Den 20 juli började Lenins sista illegalitet och landsflykt.

Han bodde till en början några veckor i närheten av Petrograd, flydde därefter till Finland. Via Terijoki och Lahtis nådde han Helsingfors, där han stannade till slutet av september, då han flyttade till Viborg. Den 20 oktober var han åter i Petrograd, i sin hemliga bostad vid Serebol-skajagatan. Vid några hemliga möten fattades beslut om revolutionen, de nödvändiga verkställande organen upprättades och den 6 november sent på natten inträdde han, efter en äventyrlig vandring genom den oroliga staden, i Smolny, revolutionens högkvarter. Därmed inledde han sin bana som ledande revolutionär statsman.

Andra landsflykten i Finland

Ett närmare studium av Lenins liv och verksamhet skapar ofrånkomligen det intrycket att han under flera kritiska skeden tämligen ensam hävdade att revolutionen var den enda möjliga framstegsvägen i det tsaristiska Ryssland. Speciellt gäller detta vid hans ankomst till Petrograd i april 1917, då hans tio teser, enligt vilka den borgerligt-demokratiska februarirevolutionen borde och skulle konkret förberedas och utvecklas till en socialistisk revolution. Hans teser slog ned som en bomb också hos hans nära anhängare, t.o.m. Stalin, som dock i allmänhet ansträngde sig att inte alltför mycket avvika från vad Lenin deklarerat. Efter julihändelserna blev några av hans nära kamrater tveksamma, så t.ex. Kamenev och Sinovjev. Lenins långa vistelse under jorden i Finland fylldes av en fortlöpande kamp för stimulering och stegring av den revolutionära aktiviteten och beslutsamheten hos medlemmarna av

partiets centralkommitté. Några utdrag ur hans artiklar och brev från dessa månader är belysande.

Efter den månadslånga vistelsen i Razliv nära Petrograd anträdde han enligt partiets beslut i början av september den äventyrliga färden över gränsen till Finland; förklädd till eldare på det lokomotiv som den finske socialdemokraten Hugo Jalava förde i trafik på Petrograd. Han stannade först ett par veckor hos den finskspråkige partimedlemmen Eino Rahjas svärföräldrar i närheten av Terijoki, fortsatte över Lahtis och Malm till Helsingfors, där K. H. Wiik inkvarterade honom hos den socialdemokratiska milischefen Rovio. Därpå fick han en säkrare bostad hos den socialdemokratiska lokföraren Artur Blomkvist i stadsdelen Tölö, där han stannade till slutet av september; Arturs hustru Emilia kunde ännu för några år sedan vid mycket hög ålder livligt minnas hyresgästen Lenin år 1917. I början av oktober finner vi honom i Viborg hos ett par socialdemokratiska familjer, där han stannar till den 20. De sista två veckorna vistas han hemligt i Petrograd ända tills han den 7 november öppet träder fram som ledare för den segrande revolutionen i dess högkvarter, Smolny.

Hur revolutionen förberedes från Finland

Trots alla praktiska svårigheter under landsflykten följer Lenin den politiska utvecklingen och leder partiet dag för dag. Redan under de första "underjordiska" dagarna analyserade han den situation, som blev resultatet av julioroligheterna: "Militärdiktaturen är nu den avgörande statsmakten i Ryssland. Detta faktum skymmes ännu av många till formen revolutionära men sakligt maktlösa institutioner."

Och han fortsätter:

Alla förhoppningar om revolutionens fredliga utveckling har slutgiltigt krossats. Den objektiva situationen är följande: antingen total seger för militärdiktaturen eller det väpnade arbetarupprorets seger, som är möjligt endast om massorna samtidigt reser sig mot regeringen och borgerskapet på grund av den ekonomiska nödens tillväxt som orsakas av krigets förlängning.

Trots allt hoppades han alltjämt på en vändning till det bättre. Ännu den 15 september skriver han från Helsingfors (när socialrevolutionärerna och mensjevikerna vägrade gå med i den av Kerenskij ombildade regeringen), att en kompromiss med dem kanske var möjlig. Men redan påföljande dag skriver han:

Efter att ha läst söndagstidningarna säger jag mig: kanske är det så att kompromisserbjudandet redan kommer för sent. Det ser ut som om de några dagar, under vilka en fredlig utveckling ännu var möjlig, redan har förgått. Ja, allt tyder på att de dagarna är förbi.

Tio dagar senare, den 25-27 september, skriver Lenin, sedan sovjetvalen i Petrograd och Moskva givit bolsjevikerna majoriteten, det avgörande revolutionsdirektivet. Makarna Blomkvists hyresgäst, Tölögatan 46, avsände följande depeesch med sin privata kurir, postiljonen Kössi Ahmala, även känd som arbetardiktare, till RSDAP(b):s Centralkommitté i Petrograd:

Sedan bolsjevikerna nu nått majoriteten i arbetar- och soldatråden i de båda huvudstäderna kan de och måste de överta statsmakten.

De kan göra detta, ty i de båda huvudstäderna är de revolutionära folkskiktens aktiva majoritet tillräckligt stor för att rycka med sig folkmassorna, besegra fiendernas motstånd, skingra dem, överta och behålla makten. Ty genom att omedelbart erbjuda en demokratisk fred, genom att genast ge bönderna jord, genom att återställa de av Kerenskij upplösta demokratiska institutionerna och avskaffade friheterna, kan bolsjevikerna konstituera en regering, som ingen kan störta.

Brevet behandlades i de ledande partiorganen. Det påskyndade förberedelserna, skingrade tveksamheten. Revolutionens avgörande dagorder hade utfärdats.

Men dagen och stunden hade ännu inte fastställts. Lenins brev och artiklar från Helsingfors och Viborg visar vilken enorm aktivitet och energi han utvecklade under dessa få veckor, som föregick revolutionen den 7 november.

Den 10 oktober skriver han till Smilga i Helsingfors, som var chef för arbetar- och soldatråden i Finland, ett brev med utförliga instruktioner. (Den ryska militären i Finland hade nästan i sin helhet bolsjeviserats.) Den 12 oktober skriver han en artikel, "Krisen har mognat", som visar hur mycken tveksamhet han vid denna tidpunkt hade att möta inom partiets CK. Nu var det närmast fråga om tidpunkten. Lenin såg att situationen mognat och fruktade att dröjsmål kunde betyda försening. Han skrev:

Vad bör alltså göras? Man bör aussprechen was ist, utsäga vad som är, bekänna sanningen, att vi i Centralkommittén och de ledande partiorganen har en sådan strömning eller åsikt, att vi bör avvakta sovjeternas representantmöte; man *motsätter sig* maktens omedelbara övertagande, man *motsätter sig* ett omedelbart uppror. Denna strömning eller åsikt bör övervinnas.

— — —

Att nu försumma tillfället var ingenting annat än *absolut idioti och absolut förräderi*, resumerar han.

Ty:

Bolsjevikernas seger i upproret är nu *säker*: 1) Vi kan (om vi inte inväntar sovjeternas representantmöte) slå till *överraskande* och från tre håll, från Petrograd, Moskva och Östersjöflottan; 2) vi har paroller, som garanterar oss understöd: ned med den regering, som söker kväsa böndernas uppror mot godsägarna! 3) vi har *majoriteten* i landet; 4) bland mensjevikerna och socialrevolutionärerna råder fullständig upplösning; 5) vi har den praktiska möjligheten att ta makten i Moskva; 6) vi har i Petrograd *tusentals* väpnade arbetare och soldater, som genast kan erövra Vinterpalatset, generalstaben, telefoncentralen och alla stora tryckerier; därifrån skall man inte vräka oss — och i *armén* börjar en sådan agitation, att det blir *omöjligt* att kämpa mot denna fredens och bondejordens regering.

Men CK var fortfarande av annan mening. Lenin nödgades hota:

Jag kan inte annat än *begära utträde* ur Centralkommittén, vilket jag också gör, och reserverar mig friheten att agitera bland *partimedlemmarna* och på partikongressen.

Ty min djupaste övertygelse är, att vi om vi nu inväntar sovjetkongressen och försummar det gynnsamma ögonblicket *ödelägger* vår revolution.

Detta skrev Lenin den 12 oktober i Viborg. Den 14 avslutade han skriften "Kan bolsjevikerna behålla statsmakten?". Den 15 skrev han ett brev till "arbetarna, bönderna och soldaterna", där han redogjorde för den akuta situationen. Samma dag skrev han ett brev till CK och de ledande organen i Moskva och Petrograd, där han stämplade ett uppskov som direkt brottsligt. Och den 20 oktober, samma dag som han maskerad till präst avreste till Petrograd, skrev han ett brev till Petrogradbolsjevikernas stadskonferens, "att läsas vid slutet plenum", där han uppmanar Moskva att ta initiativet och föreslår några kompletterande konkreta åtgärder.

Redan dagen efter ankomsten till Petrograd, den 21, koncipierar han de närmaste och omedelbara revolutionära åtgärderna i brev till partiledningen.

Slutligen, den 23 oktober, fattar partiets Centralkommitté det avgörande beslutet i enlighet med Lenins förslag, ett beslut som nästan enhälligt bekräftas den 29 oktober. Två framträdande ledare, Sinovjev och Kamenev fronderade mot beslutet. De meddelade till och med

den halvmensjevnikiska Novaja Zjizn att ett beslut fattats och att de var motståndare till detta. Lenin betecknade detta som förräderi. Han förklarade att han med all kraft skulle verka för Sinovjevs och Kamenevs uteslutning ur centralkommittén och partiet. Den 6 november tidigt på morgonen inleds upproret, på kvällen vandrar Lenin åtföljd av sin förbindelseman Eino Rahja från Serebolskajagatan till Smolny, revolutionshögkvarteret, den 7 på natten erövrar Vinterpalatset, där interimregeringen häktas (med undantag för Kerenskij, som redan flytt med amerikanska ambassadens bil). När sovjetkongressen samlas sent på kvällen den 7 november är revolutionen i Petrograd ett fullbordat faktum. Den bolsjevnikiska majoriteten hälsar Lenins redogörelse med stormande ovationer, medan större delen av oppositionen lämnar kongressen. Den 8 november utfärdas dekretet om freden och jorden och utnämns den nya regeringen, Folkkommisariatet, världens första socialistiska regering.

Finlands självständighet erkännes

Tanken på Finlands statliga oberoende är inte så gammal som man skulle kunna tro. Hos enskilda personligheter har den skymtat tidigt, redan under den svenska tiden. Men den autonomi som Finland uppnådde år 1809 genom den ryska erövringen lugnade och tillfredsställde under större delen av 1800-talet de nationellt sinnade. Nationalkänslan närdes till

en början av det finska språkets nya emancipation, inledd genom Elias Lönnrots Kalevala, stimulerad av J. V. Snellmans hegelianskt färgade nationalitetsideologi och då främst riktad mot svenska språkets kulturella och juridiska dominans. Ständerlandtdagens på 60-talet inledda verksamhet, som ju gynnades av Alexander II, dämpade de nationella känslorna och de då ännu slumrande statligt-nationella ambitionerna. Först med tsar Nikolai II:s förrysknings- och autokratiseringspolitik väcktes tanken på en framtida statlig självständighet. Men dessa förhoppningar dämpades avsevärt på grund av insikten att Finland vid sidan av det jättestora tsarimperiet knappast mot dess vilja skulle kunna uppnå eller bevara ett statligt oberoende.

Det första världskriget öppnade helt nya perspektiv. Rysslands nederlag i kriget mot Tyskland (där ett par tusen finländska frivilliga, jägarna, övade sig i krigskonsten med tanke på ett möjligt frihetskrig mot Ryssland), den ryska februarirevolutionens fria och befriande vindar samt slutligen bolsjevikernas revolution öppnade plötsligt vägen till landets oberoende.

Det kan vara värt att lägga märke till att det var den år 1916 uppnådda socialdemokratiska lantdagsmajoriteten som i juli 1917 genom den s.k. maktlagen tog det första steget mot nationellt oberoende genom att deklarerat lantdagen som innehavare av högsta makten efter tsarregimens fall. Reservationen ifråga om utrikes- och militärpolitiken förestavades av hänsyn till kriget och den ryska interimregeringen. Denna begränsning avsågs gälla under en kort övergångstid. När sedan Kerenskijregeringen reagerade genom att upplösa lantdagen inriktade sig socialdemokraterna direkt och målmedvetet på omedelbar och total frigörelse från det ryska riket.

Detta jävas inte av att socialdemokraterna, som i den i oktober valda nya lantdagen inte längre hade majoriteten (de räknade nu 92 i stället för 103 av lantdagens 200 ledamöter), inte reservationslöst röstade för den av P. E. Svinhufvud i lantdagen den 6 december framställda självständighetsdeklarationen. Socialdemokraterna visste att den nya ryska regeringen, där Lenin var statsminister, i motsats till Kerenskijregeringen i enlighet med sina grundsatser erkände Finlands rätt till självständighet. De ville därför betona att deklarationen skedde i samförstånd med sovjetregeringen. På deras håll fanns redan då farhågan att den av aktivisterna och jägarrörelsen etablerade nära kontakten och samarbetet med det kejsarliga Tyskland kunde leda till en krigisk skilsmässa, eventuellt till intervention mot sovjetregimen.

I sak stod Finlands lantdag den 6 december 1917 enig i fråga om självständighetsdeklarationen.

Sovjetregeringen å sin sida drog under vintern 1918 tillbaka trupperna från Finland i stället

för att intervensera på den röda sidan. Att de röda fick ryska vapen (liksom de vita tyska) och hjälp av något hundratal frivilliga ändrar inte detta historiska faktum. Inbördeskriget i Finland år 1918 karakteriseras utrikes- och militärpolitiskt av att det sovjetiska Ryssland drog sig ut ur landet medan det kejsarliga Tyskland marscherade in. Liksom Tsarrysslands nederlag öppnade vägen till självständigheten, frigjorde det tyska nederlaget 1918 Finland från det direkta beroendet av Tyskland och återställde republiken och den politiska demokratin genom valen 1919.

Under dessa komplicerade förhållanden var det den av Lenin inspirerade och ledda socialistiska nationalitetspolitiken som spelade den avgörande rollen.

Som vi sett närde Lenin in i det sista hoppet om att de etablerade sovjeterna skulle möjliggöra en fredlig revolution. Han förväntade, att socialrevolutionärerna (som närmast representerade bondeklassen) och mensjevnikerna (som representerade en del av arbetarbefolkningen) tillsammans med bolsjevikerna skulle bryta med interimregeringen (som främst representerade borgarklassen, delvis också den burgnare bondebefolkningen) och omedelbart gå in för fred och för en grundläggande jordreform till förmån för den fattigaste lantbefolkningen. I fråga om Finland (liksom vissa andra länder) höll han det för möjligt att den samhälleliga omvälvning som skulle inleda socialismens förverkligande kunde ske fredligt. Under de kritiska dagarna räknade han rent av med att den finska arbetarrörelsen skulle kunna bli ett stöd för den ryska ska revolutionen, inte tvärtom. Karakteristiskt är det brev som han en kort tid efter novemberomvälvningen riktade till de finländska socialdemokraterna Manner, Sirola, Kuusinen, Valpas och Wiik:

Värderade kamrater! Till min stora glädje har jag av mina finska vänner erfarit att ni står i spetsen för det finska socialdemokratiska arbetarpartiets revolutionära flygel och kämpar för en socialistisk arbetarrevolution. I Rysslands revolutionära proletariats namn kan jag försäkra att de finländska arbetarnas stora organisatoriska förmåga, höga utvecklingsnivå och den långvariga politiska skolningen i demokratiska institutioner hjälper dem att framgångsrikt genomföra en socialistisk nydaning. Vi litar på de revolutionära finska socialdemokraternas broderliga hjälp.

Leve den internationella socialistiska revolutionen!

Lenin hade observerat, att socialdemokraterna vägrade överta den faktiska makten under storstrejken i oktober, vilket han ogillade. Strejken avblåstes med parollen: ”Strejken upphör, revolutionen går vidare”. Denna paroll har naturligt nog missuppfattats. Parollen avsåg att lugna de mest radikala, inte att egga till större aktivitet. Vid denna tidpunkt hyste den socialdemokratiska lantdagsgruppen och partiledningen (även de ovan nämnda socialdemokraterna) alltjämt hoppet om en kompromiss och möjligheten till en regeringskoalition för förverkligande av torparfrigörelsen och den allmänna kommunala rösträtten. Genom storstrejken och den ryska revolutionen stegrades den borgerliga motviljan mot samarbete med socialdemokraterna. Det s.k. vita Finland hade börjat konsolidera sina krafter. Hjälpen från Tyskland skymtade liksom det revolutionära hotet från Ryssland. Ingen koalition kom till stånd. Nöden och de svikna förhoppningarna radikaliserade arbetar- och torparbefolkningen. Mot den socialdemokratiska ledningens vilja skärptes situationen mer och mer. Den öppna kampen inleddes ungefär samtidigt i Helsingfors och Österbotten.

Endast Manner, Sirola och Kuusinen spelade en ledande roll på den röda sidan. Edvard Valpas höll sig på sidan, sökte under själva kriget uppnå en kompromissfred med de vita. K. H. Wiik undvek varje större engagemang.

En del ledande socialdemokraters aktivitet under november och december ägnades självständighetsproblemet. Partisekreteraren Yrjö Sirola, lantdagsmännen Evert Huttunen, K. H. Wiik och Matti Turkia besökte Petrograd. De kontaktade både socialrevolutionära, mensjevnikiska och i synnerhet bolsjevikiska ledare, framför allt Lenin. I fråga om dessa självständig-

hetssonderingar var det endast han som gav klart besked. Socialrevolutionärer och mensjevikier hänvisade till den kommande ryska Konstituerande församlingen, vilken enligt planerna skulle sammanträda i början av år 1918.

Svinhufvuds regering hyste motvilja mot kontakten med den leninska regeringen. Dels fruktade man bolsjevismen, dels trodde man inte att den skulle kunna bli långlivad. Den uppfattningen var då allmän i det krigförande Europa liksom i den övriga världen. Men sedan Finland från tysk och svensk sida emottagit uppmaningen att inleda den diplomatiska aktiviteten för att få självständigheten erkänd med sovjetregeringen beslöt Svinhufvuds senat att vända sig till Lenin med en anhållan om självständighetens erkännande. (Tyskland och sovjetregeringen underhandlade då om separatfred.)

Aktionen förbereddes genom några inledande kontakter. Socialdemokraterna hade förberett terrängen, framför allt Huttunen, Turkia, Sirola och Wiik.

Finlands officiella representant i Petrograd var då ministerstatssekreteraren Carl Enckell (senare utrikesminister och fredsunderhandlare). Han fick uppdraget att förbereda den finländska regeringsdelegationens resa till Petrograd och sammanträffandet med sovjetregeringen, d.v.s. Lenin.

Den 28 december mottogs Enckell av Lenin i revolutionens högkvarter Smolny. Han gav en omfattande redogörelse för den finländska synen på självständighetsproblemet. Lenin lyssnade noga, svarade därefter direkt och kortfattat: ”Ni skriver ett brev som vi genast besvarar — därmed är saken klar.” Han försäkrade att om Finlands regering vände sig med en skrivelse till Rysslands folkkommissariat skulle erkännandet följa omedelbart och beslutet skulle utan tvivel ratificeras av den sovjetiska centralkommittén (sovjetparlamentet).

Den finländska delegationen återvände omedelbart till Helsingfors. Där utarbetades den officiella skrivelsen i mycket seriösa ordalag och ställdes till ”Rysslands regering”.

Den 29 anträdde Svinhufvud resan till Petrograd. Den 30, som var en söndag, besökte delegationen Smolny. Där fick den beskedet att återvända på måndagen för att konferera med folkkommissarietets sekreterare Bontsj-Brujevitj, som önskade en liten ändring: Skrivelsen borde ställas till Folkkommissariernas Råd, inte till Rysslands regering!

Följande dag anlände Svinhufvud med sina följeslagare Enckell och Idman till Smolny. Efter ett par timmars väntan överräckte Bontsj-Brujevitj sovjetregeringens beslut till Svinhufvud, ett pappersark med följande innehåll:

Såsom svar på framställningen från Finlands regering, att republiken Finlands oberoende skulle erkännas, beslutar Folkkommissariet, att, i full överensstämmelse med principerna om folkens självbestämmanderätt, för verkställande centralkommittén föreslå :

- a) att republiken Finlands statliga självständighet erkännes, samt
- b) att en speciell kommitté av representanter för båda parterna tillsättes för att förbereda de praktiska åtgärder, som föranledes av Finlands skilsmässa från Ryssland.

Dokumentet var undertecknat av V. Uljanov (Lenin) och de sex folkkommissarierna Trotskij, Petrovski, Stalin, Steinberg, Karelin och Schlichter och kontrasignerat av Bontsj-Brujevitj.

Slutord

Med erkännandet av Finlands självständighet den 31 december 1917 krönte Lenin sin mångåriga kamp för Finlands autonomi och oberoende. Den kampen hade förts i den internationalismens anda som uttalats av Kommunistiska Manifestet år 1848, av II. Internationalens resolution i London år 1896, i RSDAP:s nationalitetsparagraf år 1903. Den marxistiska nationalitetspolitiken, som så grundligt analyserades och utvecklades av Lenin under ett par decennier, fick genom erkännandet 1917 en viktig praktisk tillämpning.

Därmed hade Lenin inte sagt sitt sista ord som nationalitetsideolog. Han underströk under interventionsåren den realpolitiska betydelse för sovjetstaten, som denna politik medfört genom att försvåra och förhindra indragandet av de frigjorda folken i interventionskrigen mot sovjetstaten. Under sin sista sjukdom genomdrev han, i opposition mot Stalin, tillämpandet av dessa principer vid grundläggandet av Sovjetunionen. Och han hävdade att de koloniala folken borde och komme att gå den nationella frigörelsens väg i kampen mot imperialismen, för den kommande sociala nydaningen.

Med all rätt kan Lenin betecknas som den marxistiskt-socialistiska nationalitetspolitikens egentliga grundläggare. Det har varit vanligt att påpeka, huruvida hans program för den västerländska industrialismens utveckling endast delvis besannats. Ifråga om imperialismen och kolonialismen kan man hävda att hans prognoser både ifråga om förhoppningar och i synnerhet farhågor blivit bekräftade till övermått. Lenin är alltså en i väsentliga hänseenden aktuell marxistisk teoretiker.